

СУЧАСНЕ ЕМАЛЬЄРНЕ МИСТЕЦТВО ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Довгань Ю. О., старший викладач кафедри рисунку та живопису

Київський національний університет будівництва і архітектури

Анотація. В статті аналізується емальєрна творчість професійних художників – представників південної України. Окреслені характерні риси, властиві роботам цих майстрів. Кожен з яких, в тій чи іншій мірі, успадкував традиції скіфського ювелірного мистецтва, в якому вперше на території України була використана емаль.

Ключові слова: емальєрне мистецтво, характерні риси, традиції.

Аннотация. Довгань Ю. А. Современное эмальерное искусство юга Украины. В статье анализируется эмальерное творчество профессиональных художников – представителей южной Украины. Выделены характерные особенности, присущие

работам этих мастеров. Каждый из которых, в той или иной мере, унаследовал традиции скифского ювелирного искусства, в котором впервые на территории Украины была применена эмаль.

Ключевые слова: эмальерное искусство, характерные черты, традиции.

Summary. Dovgan Y. O. Modern enamel art of the South Ukraine. In this article we will examine professional enamel art, which represent South Ukraine. Main characteristic features of these artists' works were single out here. Each representative was inheriting Scythian jeweler traditions, where it was the first time of enamel technique usage in Ukraine.

Keywords: enamel art, characteristic features, traditions.

Постановка проблеми. Висвітлення теоретичних та практичних засад емальерного мистецтва на Україні надзвичайно важлива проблема. В художній емалі мабуть активніше, ніж в інших видах декоративно-прикладного мистецтва, на зламі віків почав проявлятися станковий характер. Насправді на Україні нині живе не більше тридцяти професійних художників, які більш-менш постійно працюють із технікою гарячої емалі в станкових творах та їх можна назвати «емальєрами». Не багатий ними і український Південь. Серед таких художників – Леонід Косигін, Неллі Княжковська та Микола Пташенчук з міста Одеси, Олександр Міхальянець із Сімферополя, Петро Чакір із Ізмаїла. Розгляд їх емальерного доробку в цілому дозволяє виділити деякі спільні риси та загальні тенденції розвитку емальерного мистецтва в цьому регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із низки причин, серед яких непопулярність емальєрної техніки в радянські часи, для багатьох емаль все ж залишається частиною ювелірного, а в кращому випадку декоративно-прикладного мистецтва [1, 2, 5, 7]. На сьогодні також маємо низку публікацій про персоналії окремих митців-емальєрів [3, 4, 6]. Та, на жаль, майже відсутній комплексний погляд на сучасне українське емальєрство в цілому, його регіональні відмінності, проблематику та тенденції розвитку.

Формулювання цілей роботи. Актуальною нині темою є розгляд і популяризація раніше дещо призабутого і художниками, і мистецтвознавцями мистецтва гарячої емалі. Нині це мистецтво відроджується в світі та на Україні, до нього звертаються різні за спеціальністю митці, цікавляться поціновувачі і критики. У даній публікації нашим головним завданням було окреслити загальні риси, характерні для творчості художників-емальєрів українського Півдня, а також провести паралелі між ювелірним мистецтвом Скіфії, в якому використовувалась емаль, і мистецтвом сучасних південноукраїнських емальєрів.

Результати дослідження. Одним із шедеврів світового ювелірного мистецтва є скіфські золоті прикраси, знайдені переважно на території південної України. Для оздоблення цих досконалих і вишуканих виробів у VI ст. до н. е. почали використовувати гарячу перегородчасту емаль. Швидше за все вироби виготовлялись переселенцями з Малої Азії та Греції [1, с. 7] на замовлення скіфської знаті. З Греції прийшла і технологія перегородчастої емалі, що була там відома раніше. Надзвичайною оригінальністю відзначаються золоті сережки з Трьохбратнього кургану (рис. 1) у вигляді скульптурки сфінкса. Вражає висока

Рис. 1. Серезжки з кургану “Три брати”. С. Огоньки, Автономна республіка Крим, золото, скань, емаль, h – 47 мм, IV ст. до н. е.

майстерність стародавнього ювеліра. Чіткі витончені лінії надають образу виразність і красу. Емалеві вставки синього та зеленого кольорів прекрасно доповнюють скані візерунки на розетці, напаяній на дужку над головою сфінкса, та на п’єдесталі [2, с. 253]. У вухах сфінкса – також емалеві серезжки синього кольору. Цей та інші скіфські ювелірні вироби з використанням емалі мали безпосередній вплив на подальший розвиток українського мистецтва.

Продовжувачами славетної ювелірної традиції є емальєри та ювеліри Півдня України, які не лише працюють на тій же території, бачать старовинні прикраси в місцевих музеях, але й цікавляться історією своєї землі, та навіть намагаються відтворити, інтерпретувати та переосмислити сюжети й незрівняні вироби попередників. Одним з таких авторів є відомий в Україні та закордоном одеський митець Леонід Косигін, який в собі поєднує два таланти – ювеліра і емальєра. Отримавши ювелірну освіту в Красносельському училищі художньої обробки металів, художник протягом багатьох років працював головним художником Одеського ювелірного заводу.

Леоніда Івановича як ювеліра охопило дивне захоплення – «розвиток скіфського мистецтва в наш час». Він не створював абсолютні копії із скіфських прикрас, а завжди додавав дещо своє – робив інтерпретацію [3, с. 3], немовби розробляючи далі скіфські мотиви (срібні прикраси «Скіфський олень», «Світильник»), прокладаючи тим самим своєрідний «місток» між минулим і сучасним.

Коли з’явилося більше часу, Леонід Косигін став більше уваги приділяти станковим емалям. В його емальєрних творах домінує перегородчаста техніка –

Рис. 2. Косигін Леонід. "Дівчина з мушлею". Мідь, емаль, 1985

Рис. 3. Княжковська Неллі. "Із дорогоцінним вантажем". Мідь, емаль, мішана техніка, 23x30

декоративні площини яскравих ясних кольорів розділяють витончені співочі лінії перегородок (рис. 2). Основним є білий колір, який переходить в світло-рожевий та перламутровий і поєднується з чистими та дзвінкими блакитним, жовтим, червоним. Саме такий колорит властивий «одеському живопису». Але художник не обмежується перегородчастою технікою і експериментує із живописною, створюючи мініатюрні живописні шедеври (емаль «Натюрморт із бджолою»), або застосовуючи живописну і перегородчасту техніку паралельно (емалі «Трагедія», «Літо»).

Романтичні, напрочуд безпосередні й щирі камерні твори Неллі Княжковської (емалі «Мідія», «Коник»). А ще – любов до природи й увага до найдрібніших її створінь – маленького равлика, у мушлі якого вмістився цілий багатобарвний всесвіт (рис. 3). Цей всесвіт призначений ще меншому створінню – нащадкові, якого перевозить на пагорбі, від того й назва цього твору – «Дорогоцінний скарб». Художниця вільно працює в перегородчастій і живописній емалі, часто комбінуючи їх, експериментуючи з накладками, зі склом, з напленням і насипною технікою. Не дивно, що художниця звертається до релігійних тем (емаль «Зима»).

Також до релігійної тематики належать і ювелірні твори з емаллю Миколи Пташенчука (рис. 4). Випускник Строганівського училища (м. Москва) за довгі роки роботи на ниві ювелірного мистецтва Микола Пташенчук досяг найвищого рівня майстерності оперуючи різними матеріалами і техніками, вдало поєднуючи їх.

«Петро Петрович Чакір – щаслива людина, обрана життям бути «перекладачем» на живописну мову і бачити світ у фарбах, наділений правом передати побачене через акварель, мозаїку, олійні фарби, емаль і метал» – таким його бачить журналіст Альона Лисенко [4, с. 3]. Петро Чакір з Ізмаїлу – людина закохана у рідний край, в якому перетинаються українська, болгарська і молдовська культури. Тому і його образи – народні, вдягнені у барвисте національне вбрання (емалі «Орлан», «Дівер»). Емальєрні твори Петра Чакіра виконані на сталі в живописній техніці, він також досить часто використовує техніку наплення (рис. 5).

Сімферопольській художник Олександр Міхальянц працює не лише як майстер-ювелір та емальєр, а також як живописець, скульптор, фотограф. Така багатопрофільність допомагає розкрити сюжет повною мірою, випробувати і втілити його саме в тій техніці, яка найбільш тому пасує. «Ціную пошук нових форм, матеріалів і засобів вираження у різних видах і жанрах мистецтва, що збагачує і розвиває кожний з них окремо. У роботі з усіма матеріалами намагаюсь досягти максимального звучання і виразності кожного, але так, щоб це не принижувало значущості образно-пластичної ідеї» – так визначає своє творче кредо сам автор [5, с. 364].

Творчість Міхальянца сповнена глибоких філософських символів, одвічних тем життєвого оновлення, що завжди були властиві світу краси та неперехідних духовних цінностей. Вона відрізняється постійним пошуком «ідеального» використовуючи нові форми та зображальні засоби.

Рис. 4. Пташенчук Микола.
“Хрест”.
Срібло, золоті вставки, штучне
каміння, емаль, 20х9

Рис. 5. Чакір Петро. “Біля криниці”.
Сталь, емаль, 40х30

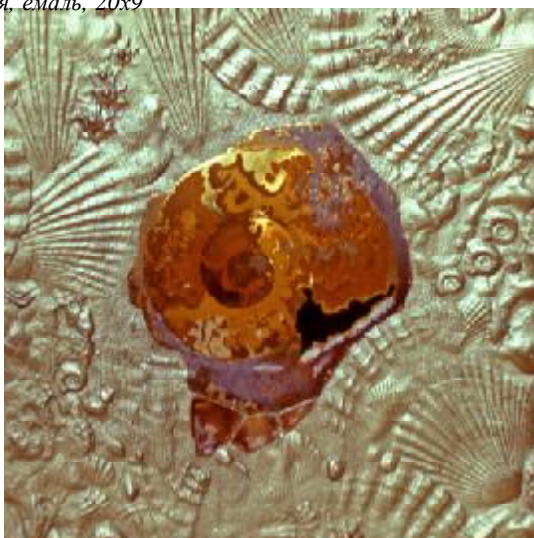

Рис. 6. Міхальянц Олександр. “Амоніт”. Мідь, емаль, алюміній, 40х40, 1998 р.

Улюбленим мотивом для художника можна назвати мушлю [6, с. 5]. Цей мотив проходить червоною ниткою через увесь творчий доробок Міхальянця з'являючись в живописних, ювелірних і емальєрних роботах майстра. Його творам властива чистота, ритміка, геометричність [7, с. 32] і навіть якась «математична» точність. В представленому творі (рис. 6) мушля нагадує коштовний скарб, що проглядає з морського дна – кольорова емаль дуже вигідно виглядає на сірому, чеканному алюмінієвому тлі. А мотив спіралевидної мушлі викликає роздуми про нескінченність початку і кінця – це динаміка спіралі, котра то закручується в лабіринт, то розгортається в галактику.

Олександр Міхальянець є також учасником численних міжнародних виставок, його роботи знаходяться в музеях України та Росії, а ще він всіляко сприяє розвитку вірменської культури в Криму, проявляючи свої здібності як художника-монументаліста і реставратора [6, с. 5].

Висновки. Творчість всіх цих художників дуже різна, різними шляхами вони прийшли до мистецтва емалі, та все ж є деякі спільні риси, властиві творчості емальєрів саме південного регіону. Більшість із них – ювеліри, тому їх емалі такі технологічні, виконані з «ювелірною точністю» та переважно невеликі за розміром. Часто сюжет, виконаний в ювелірних матеріалах, перевтілюється у станкову емаль. Подібні пошуки зустрічаємо і у Олександра Міхальянця і в Леоніда Косигіна. Емалі Неллі Княжковської також носять камерний характер, хоч художниця не має в своєму доробку суто ювелірних речей. Микола Пташенчук, навпаки, використовує емаль лише як засіб для декорування своїх ювелірних виробів. Так склалося історично, що на цій же території отримало розвиток скіфське ювелірне мистецтво з його зооморфним орнаментом, одним із засобів декорування в якому була емаль, сучасні майстри-емальєри творчо переосмислюють досвід своїх славетних попередників, успадкувавши давню емальєрну традицію [5, с. 340].

Природно, що для багатьох з них близькою є морська тема. Причому у Леоніда Косигіна воно залите сонцем й радісне (емалі «Регата», «Риби», «Дівчина з мушлею»), у Неллі Княжковської – світле й романтичне (емалі «Мідія», «Дари моря»), а у Олександра Міхальянця – темне, глибоке й таємниче, що ховає в собі скарби морських глибин (емалі «Берег», «Амоніт», «Пейзаж з червоним дощем»).

І Леонід Косигін, і Микола Пташенчук, і Олександр Міхальянець, і Петро Чакір та Неллі Княжковська проявляють свій талант не лише на ниві емальєрного мистецтва, але й у живописі, графіці, скульптурі, в творах, сповнених південним, світлим та теплим колоритом.

У подальших дослідженнях планується продовжити розгляд сучасного українського емальєрства, а саме творчості його представників.

Література:

1. Підви́соцька О. П. Ювелірне мистецтво України раннього залізного віку // Золота скарбниця України, – К.: Акцент, 1999. – С. 7-36
2. Підви́соцька О. П. Пам'ятки ювелірного мистецтва IX ст. до н. е. – перших століть н. е. із зібрання Музею історичних коштовностей України // Золото степу. Археологія України. – Шлезвіг, 1991. – С. 251-253

3. *Чернышева Л.* Мастер и его религия // Дунаец, 19 апреля 1991 – С. 3
4. *Лисенко А.* Искусство «перевода» на язык живописи // Информационно-аналитический журнал ДНК № 3(18), 2006 – С. 3
5. *Чегусова З. А.* Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен: Альбом-каталог. – К.: ЗАТ “Атлант ЮЕМСі”, 2002. – 511 с.: іл. – Укр., англ.
6. *Скоблкова М.* Александр Михальянц // Художники Украины. Александр Михальянц. – 3 августа 2006. – №31(59). – С. 3-5
7. *Чегусова З. А.* Декоративне мистецтво України: тенденції розвитку // Мистецтво України. 1991-2003: (Альбом). – К.: Мистецтво, 2003. – С. 22-33

Надійшла до редакції 11.12.2007